

A TIZFILLÉRES EMBER.

MAGÁNYOS ember vagyok (bocsánat : nő !) s ilyenformán sokat ténfergek az utcákon egyedül, olyan időkben is, amikor a jólnevelt, társaséletbe rendezett ember otthon ül, vagy munkahelyén vergődik, vagy a családját sétáltatja ; viszont sokszor tévedek olyan helyekre — pihenni, amelyek másoknak nem pihenést, hanem mozgalmas életváltozást jelentenének. Így naponta háromtól hatig egy tágas, szép, világos budai kávéházban szoktam üldögélni s áldozok egyetlen káros szenvedélyemnek : az ujságolvasásnak.

Gyorsan száguldok keresztül a lapokat, egyik a másik után kerül a külön erre a célra mellém állított székre . . . S újra és újra elémkerült egyidőben lelki tornám hű segítségese, részvétteljes buzgalommal hordozva betűfaló kedvem alá az újabb és újabb nyomtatott ív-paripákat : az ujságos, a félszemű Dani bácsi.

Ő az, akiről most beszélni akarok.

Dani bácsival való ismeretségemet hosszas, néma veszteglés előzte meg. Amilyen fontos támaszom volt mindennapos szórakozásomban, époly kevéssé vettem tudomást létezéséről. Bevallom, nem éreztem, hogy köze volna életemhez ; ilyen vak az ember néha sorsával szemben. Hogy pedig kötelességeim is lehetnének iránta, bizony eszembe sem jutott. Egyes jelek azonban arra mutattak, hogy tévedek. Mert igenis, törődnöm kellett volna vele s figyelmetlenségemmel súlyos tartozás lerovását mulasztottam el . . .

A dolog így kezdődött. Egy napon kelleetlen észrevevés ébresztett : nini, nem kapom az ujságot.

— Kérem azt a Reggelit — szóltam oda szórakozottan a közelemben ácsorgó pincérnek.

— Igenis — felelte ő s már ordított :

— Dani, ujságot a vendégnek !

Elégedetten tettem félre a kezemben tartott lapot ; no, majd mindjárt kapom a másikat, gondoltam s nagy nyugalommal és édes várakozással telve bámultam magam elé. Nem is kellett sokáig várnom : Dani felém közeledett. Kezében épen az a lap fehérlett, amely után én kíváncsoztam.

— Nagyszerű — gondoltam s már nyujtottam is érte a kezemet. De nini, micsoda meglepetés ! Elhaladt mellettem, mintha sohasem látott volna s a mögöttem ülő úrhoz tartott :

— Tetszik az Ujság? Igen? Méltóztassék . . .

Hátrafordultam s bizonyos ellenséges kíváncsisággal néztem meg az illetőt. Időses úriember volt s úgy látszik, nem is kérte azt a lapot. Én pedig kértem! Milyen fatális tévedés. Kis bosszúsággal, de azért nyugodtan fordultam vissza előbbi helyzetembe s emlékeztető képpel integettem Dani után:

— Kérem... kérem...

Nem hallotta meg. Igazán, semmi jel sem mutatott arra, hogy tudomást vett volna türelmetlenségemről; vagy hogy tévedését helyre akarná igazítani; merev arccal lejtett odább s most már aztán törhettem a fejemet, hogy mi lesz: hozza-e azt az ujságot, vagy nem hozza?

Hát nem hozta.

Kezdtém ideges lenni. Méltatlan bántalom ért; ha akartam, ha nem, észre kellett vennem, hogy mellőzése szándékos. Mintha valami rejtett ellenségeskedés lappangott volna közöttünk... Két-három félbenmaradt közeledési kísérlet után már látnom kellett ezt. A méltatlanság pedig mindig elkészerít. Szememben azt a különös, forró homályosságot éreztem, ami olyankor felhői látásomat, mikor mélyremenő inzultus ér, sértődöttséget azonban nem akarok mutatni.

— Talán valami különöset kértem magától, Dani bácsi? — töprengtem. — Hiszen csak azt kértem, amit minden vendég kér, sőt követel magától s milyen kedves, baráti hangon tettem! Nem mordultam oda olyan féldölyffel, félharaggal, mint például az a kérdéses úr szokta, aki itt gunnyaszt a hátam mögött; én csak úgy nógattam, gyjelmeztettem — és mégis...

Nos, még egyszer megpróbálkozom, határoztam el.

— Legyen szíves — fuvoláztam feléje megbocsátó, szíves hangon. Hiába. Dani magasra tartotta orrát, valahogy mindig úgy, hogy az én arcom szögével épen derékszöveget képezett s úgy lépkedett el mellettem, mintha még soha életében meg nem állt volna hívásra senki előtt... Most már lángbaborult a képem; hiszen ha ezt így folytatjuk, az összes vendégek rajtam fognak mulatni. Összeszedve hát minden velem nem született méltóságomat, egyenesen a főpincérhez fordultam:

— Már félórája várok a reggeli lapra...

— Igenis! Dani!

Pár perc múlva Dani az asztalomnál állt s letette orrom elé az ujságot. Nem tudom ezt az odaállást és ezt a letevést szavakkal megjeleníteni. Elég az, hogy valami olyan kifejezés festette alá, amelytől a bosszúság és szégyenérzés valóságos zuhanya öntött el. A lapot kinyitottam, de hiába futkostak szemeim a betűk után, nem tudták utólélni egyetlen szó értelmét sem. Erőszakkal nyitogattam agyam bejáratát a vezércikk harsány szólamai előtt, de azok félúton megtorpantak s nem is közeledtek hozzám. Ott vesztegeltünk, olvasmány és én, farkasszemet nézve egymással s közöttünk meredt a Dani bácsi képe, azé a rejtélyes férfiúé, aki érthetetlen módon, úgy látszik nemcsak gyűlölt — ez nem lett volna olyan nagy baj —, de meg is vetett engem...

És akkor...

A mögöttem ülő úr lármásan fizetett, pénz csörrent a tálcán, a főpincér hadarta: köszönöm — s ugyanakkor kegyes és számomra kinyilatkoztató hang csendült:

— Ujságos!

— Parancs! — (Lám, milyen gyorsan ott tud teremni ez a Dani, ha hívják — csodálkoztam.)

— Ez a magáé — mondta az úr s utána Dani bácsi mosolygós hangja koppant:

— Köszönöm alássan. Volt szerencsém, alásszolgája!

Mire magamhoz tértem, már eltűnt a vendég, pedig szerettem volna még egyszer jól megnézni...

Hát itt volt a titok nyitja.

Álmélkodva ébredtem s a másik percben már nagy nevetés dagadozott a szájam csukott szegletében. Na, igazán könnyű kis kulcsa van a nagy találynak: egészen kicsi kulcsa, aprócska tízfilléres...

A saját ostobaságom nem lepett meg, de fantáziátlanságomat ellenállhatatlan komikummal állította előlem ez az eset. Micsoda kis köznapi magátólértetődéseken csetlik-botlik az ember esze, melyet néha — igazán ok nélkül — nagyra tart... Elég rég begyakorolt bolyongó, utcára hajszolt «független lény» vagyok, ismerem a szokásokat, mindenkinek megadom, ami neki jár — de Dani bácsi jogaira legszélsőségesebb álmaimban sem gondoltam. Hogy neki rajtam keresnivalója lehet, bizonnyal eszembe sem jutott.

— Most mi tegyek? — töprengtem. Egy biztos: hogy borraivalót kell adnom. Kikötöttem tehát tárcám homályából egy tízfillérest s oda csúsztattam az asztal szélére. Kényelmetlenül éreztem magamat, mi tagadás. Olyanforma érzés volt, mint mikor az ember szándéktalan bántásért, valami buta tévedésért bocsánatkérésre kénytelenedik. Pillanatra az is eszembe villant, jól emlékszem: hogy nem adok; inkább kávéházat cserélek s soha többet ide nem jövök. Nagyon kellemtelen ügyvéddá dagadt ez bennem, de végül is:

— Ostobaság, hát ki vagyok én és ki ez a Dani? — pöffeszkedett nyakamban a gyógyíthatatlan gög és döntöttem. A tízfillérest egyenesen a Dani kezébe csúsztattam:

— Ez a magáé — értesítettem leereszkedően s kissé dúlt arccal, de sértetlenül kibillegtem az utcára.

Pár nap alatt beleszoktunk az új rendbe. Dani látta, hogy pontosan fizető kuntsafttá tértem meg s ettől kezdve kegyeibe fogadott: engedelmesen s udvariasan ellátott mindennap az összes hazai és külföldi folyóiratokkal.

Eddig minden rendben lett volna. Vendég voltam, nem több, sem kevesebb, mint a többi. Nem is vágytam több lenni. Ám a sors, mely már oly sok szenvedélyes vágyamat megcsúfolta, most akaratom ellenére kivételes helyzetbe léptetett elő. Egy napon véletlen ballépést

követtem el, amely egyúttal végzetessé is vált Dani bácsihoz való viszonyomra . . .

Szórakozottságom, vagy rövidlátásom volt-e az oka, most már egészen mindegy. Míg egy napon tárcámban az újságokért járó tízfilléres után kutattam, különös ötletem támadt. Az jutott eszembe, hogy ennek az embernek, ennek a Daninak mennyi rengeteg tízfillérese gyűlhetett már össze ; egész élete ezekre a csöppnyi tallérocskákra épült és nini, ha most így magam elé képzelem, dagadt orrával, hegyes bajuszával, bozontos fekete szemöldökével, hogy ezek az életteljes részletek mind csupa egymáshoz ragasztott tízfilléres kolosszusok, igazán mulatságos, no — a borraivalócskák csillognak, rezegnek, az a sok ripacs is a képén ott balfelől s agyában a sejtek helyén atomnyi tízfilléresek őrzik a tízfilléres élet emlékképeit . . . A sok egyforma nikkelpézn fényessége végül annyira elkápráztatta képzeletemet, hogy megzavarodva — húzfillérest tettem az asztal márványlapjára.

Dani gyorsan felvette s egyszerre szokatlanul magas orrhangon mondta :

— Köszönöm alássan, kezét csókolom.

— Tévedtem — ötlött belém, de már nem cserélhettem ki. Eh, sohasem voltam krajcáros, adtam máskor is, másnak is dupla borraivalót — az ember olyan kis pénzen lehet néhanapján úr ! — s a baj nem is abból származott, hogy talán túlfizettem Danit. Mélyebbenjáró, lelki bonyodalmak szülője lett . . .

Másnap, amint a kávéházba beléptem, Dani már a távolból mély meghajlással köszöntött. Alig telepedtem az asztalhoz, már ott termett s hóna alatt az egész világirodalmat elém szállította :

— Graphic, Illustrazione, Bühne, London News . . . Itt vannak a reggeli lapok, hozom mindjárt a délieket is, tessék . . .

Utánabámultam. Ejha . . . Aztán feketémet elfogyasztva, olvasásba merültem s megfelejtkeztem róla. Öt óra felé már a szemem is fáradt volt, a kedvem is kifelé hajtott : fizettem. A Dani bácsinak járó tízfillérest is előkotortam s megszokott pontosságommal már majdnem letettem az asztal szélére, mikor hirtelen összereztem. Úgy éreztem, hogy valaki néz. Hát nézett is ! Ott állt ő, Dani bácsi, velem szemközt a vörös függöny szegletében és nézett.

Egyetlen szeméből — mondtam már, hogy csak félszeme volt? — szuggesztív várapozás cikkázott felém. Hegyes bajusza szinte szúrt. Összereztem. Gyáván visszacsúsztottam a tízfillérest s helyette huszast, szép, üde huszast tóltam az asztalra.

— Kezeit csókolom — mondta Dani bácsi fölényes alázattal s kinyitotta előttem az ajtót. Megbólintottam fejemet és kiléptem. A járda szélén megálltam. Bosszúság és nevetés egyszerre környékezték meg a gondolatomat.

— Micsoda tehetetlen firma vagy — mondtam magamnak. — Az újságos ember most jót nevet rajtad. Egyébként : tízfillér többkiadás-

ért ne fájjon a fejed ; ha már így beadtad a derekadat, ezen nem mulik a délutáni kávé íz.

Ez volt az okosabbik eszem, aki így csillapítgatott.

— Nem is arról van szó — feleltem bosszúsán neki a konokabbik eszemmel — hanem az önézetemről. A függetlenségemről . . . Hogy engem egy ilyen személyzeti férfiúnak a követelése kössön, ilyen hülyeséget nem tételeztem volna fel magamról . . .

Összekapcsoltam boámat s dühösen megindultam a Lánchíd felé. Kínos korszak következett ezután.

Dani bácsi utálatos alázatossága, mellyel a húszfilléres eset után állandóan környékezett, valósággal hipnotizált. Lehetetlen volt, hogy ellenkezsem vele. Tudtam, hogy ha egyszer kevesebbet találok adni, ez a mereven mosolygó arc meg fog változni. Nem mertem kikezdeni azt az arcot. Félttem tőle.

Viszont útálattal töltött el. Gyűlöltem magamat, azért a kicsinyes, bamba hiúságért, amelynek a filléreken megvásárolható szolgáltatást — szükséglet. Sőt : jóleső szükséglet ; mert hiába úáltam Danit mosolyával, újságaival és kezécsókolomaival és mindenével együtt : mégis ragaszkodtam az újságaihoz, a kezécsókolomaihoz és a hajlongásához. A gyors és pontos kiszolgáláshoz. Ahhoz az udvarias elsőségadáshoz, amelynek az árát megkövetelte tőlem.

Sunyi alázatossága mögött mindig valami bujkáló hideg figyelmet éreztem. Dani bácsi belémlátott, most már tudom. Ismerte kételyeimet, vívódásaimat, tudott mindent. És nem tágított ő sem. Akarta : akarta, hogy engedelmeskedjem neki ! Titkos harc folyt közöttünk s nap-nap után ő győzött.

Zavaros lelkiállapotba kerültem, már az olvasás is csak kényszer volt a figyelmemen, csak lapozgattam, forgattam az újságokat s folyton arra a nyomasztó pillanatra gondoltam, mikor majd fizetnem kell. Ha kiegyezhettem volna vele valami olyan módon, hogy kinn az utcán perselybe dobjam azt a pénzt, vagy koldusnak adjam . . . Nem lehetett ; éreznem kellett állandóan akaratom függését s saját nyomorult, gyáva tehetetlenségemet.

Sokszor szántam el magam, hogy na, most . . . De Dani öt óra felé már egyre körülöttem ólálkodott, félszemmél belémlesett s mikor pénztárcámra került a sor, mindig ott éreztem magamon alattomos, követelő tekintetét.

— Sohasem szabadulok ebből — dühöngtem. — Ez az ember azt képzei, hogy tudja, amit gondolok. Nos, hát majd megmutatom, hogy nem tudja.

Másnap merev arccal telepedtem helyemre. Kemény hangon kértem feketémet. Daninak kurtán köszöntem s rögtön félrekapva fejemet, vágatva olvasni kezdtem.

— Ma elintézem a dolgot, akármilyen lesz is — fogadkoztam. Többször láttam, hogy Dani elsétál előttem, reámnéz, félszemmél meg-meg-

érintettem fehércabátos, keszeg alakját, de tovaeresztettem megint. Úgy tettem, mintha észre se venném . . . Az idő telt, öt óra lett. Letettem a lapot s intettem a főpincérnek :

— Fizetek.

— Hetven fillér . . . Igenis, minden benne, köszönöm . . . — A főpincér továbbselelt s én ottmaradtam helyemen, a döntő pillanat izgalmától pirosuló arccal. Kabátomat már magamra öltöttem, a kalap is fejemen volt, néhányszor órára pillantottam, mintha várnék valakit, vagy engem várnának, pedig nem várt senki . . .

A tízfilléres, a döntő pénzdarab, melyet arra a célra szemeltem ki, hogy ennek a segítségével «végzek» Dani bácsival, már ott lapult a markomban, mikor . . .

Váratlan dolog történt.

— Már el méltóztatik menni? — csendült meg mellettem egy félig-meddig ismerős hang. Megrettenve néztem reá : hát persze, hogy ő volt, Dani bácsi, akinek a szájából még ilyen baráti szólást sohasem hallottam. Mit akar tőlem?

— Igen, dolgom van — feleltem elvörösödve. Markomban hirtelen úgy összeszorítottam a tízfillérest, hogy szinte elolvadt.

Dani komolyan és tiszteletteljesen nézett reám, de mégis, mintha a szeme mélyén kegyetlen káröröm sandított volna. Sohasem diskurálok pincérekkel s amúgy is türelmetlen voltam. Mit akar? A borra valóért jött? Adom már . . .

— Őnagysága itt lakik Budán? — érdeklődött alázatosan.

— Igen — válaszoltam. Igazán csak annyit akartam felelni s ez elég is lett volna. Már fel is akartam kelni, hogy menjek ; ám habozva üldögéltem még s miközben lábam idegesen rakta a távozás tempóját, gépiesen válaszolgattam kérdéseire.

Nem tudom, igazán nem tudom, hogyan melegegett úgy bele a beszédbe, én nem is bíztattam s arra sem emlékszem, hogy egyáltalán kérdezősködtem volna. De úgylátszik, közlékeny kedvében volt, mert néhány perc alatt bámulatos dolgokat leplezett le előttem, melyekről eddig sejtelmem sem volt. Kérdezetlenül megismertette velem családi viszonyait, elmondta, hogy felnőtt gyerekei vannak és egy kis pénzt már sikerült megtakarítania, nem szándékszik míg a világ fennáll, pincér maradni, fárasztó foglalkozás s alig várja, hogy megpihenhesen tőle . . .

— Mihez kezd majd? — kérdeztem gyámoltalanul. Valamit már szólnom kellett, ha idáig jutottunk.

— Korcsmát nyitok — felelte. Az engedély persze nem megy olyan könnyen, az urak odafenn a minisztériumban nem sietnek a szegény ember dolgával, de majd csak meglesz az is . . .

— Igazán jó gondolat — bólongattam. Aztán felemelkedtem, hogy most már csakugyan távozom s kezemet, melyben a kis tízfilléres szorongott, feléje nyújtottam. Szemem az ő tekintetével találkozott

s mintha valaki kezemre ütött volna, ijedten visszarántottam. Most, épen most . . . ? Amíg idegenül jöttünk-mentünk egymás mellett, még inkább tehettem volna ; de most . . . Mikor ilyen jóleső barátságos közlésekre méltatott s olyan megható dolgokat mesélt el nekem? Még azt hihetné, hogy félreértettem . . . Nem ! Kirántottam pénztárcámat s a tízfillérest visszajuttattam a többi aprópénz közé.

— Lám — mondtam előkelően — hogy elnéztem a rossz szememmel ! Itt van, tessék, ami magának jár — s átnyújtottam a huszast . . .

Mélyen meghajolt :

— Kezét csókolom, köszönöm alássan.

Mire kifordultam az ajtón, már mindennel tisztában voltam. Ha visszanezék, bizonyára elfoghattam volna még egyszer kaján tekintetét az ablakon keresztül ; még egyszer rámvillant volna az a csufondáros köszöntés, amely talán nem is volt csufondáros, de változatlan értelmű az én szememben mindig csak egy : hogy hiába készülődtem úgy, hiába lázadoztam ellene, Dani bácsi megint és mindenkorra fölémkeredett . . .

Megszégyenülten, dühösen cammogtam le a part felé. Soha olyan közel nem voltam ahhoz, hogy sírjak . . .

És azóta nem mentem abba a budai kávéházba.

Nagy Berta.

TÜKÖR ELŐTT.

*A tükör előtt ámulok,
tavába hasztalan nyúlok:
ujjamra, ha felé repes,
tapasztalat nem permetez.*

*Ki e varázsló, apuci?
— Csalóka fénytörés, picim.*

*Apu, ne hidd, ne hidd el, ó
aki ott kettőz, nem csaló.
Ami ott tágul és ragyog,
mit csaknem megtapinthatok,
lehet az léha fénytörés?
Több dolgok vannak földön és
egen, hogysem bölcselmeitek
följogni képes, öregek.*

*Majd ha nagy, izmos leszek én
s futos a lábam szabadon:
ezt a rejtélyt kikutatom.*

*Behatolok az üvegén,
fölcसारom a villanyát,
ágaskodom a pamlagon,
falait megsimogatom*

s behívom apát, anyát.

Juhász Géza.